

BISERICA LUI BUCUR

Avatarurile unui monument - 1913 – 1940

drd. Dragoș Carciga

1. Legenda

Biserica zisă “a lui Bucur Ciobanul” ori “Biserica Sf. Atanasie ce este afară de curtea Mănăstirii [Radu Vodă]” așa cum apare într-o catagrafie datată 1 mai 1853¹ este conform unei legende ctitoria ciobanului Bucur, fondatorul orașului București pe malul unei ape curgătoare, în locuri numai bune de pășunat. Prima mențiune scrisă a legendei lui Bucur și a ctitoriei sale apare în cartea istoricului sas Johann Filstich, “Tentamen Historiae Vallachicae”² publicat în 1728. În Cartea I, capitolul V e scris

Biserica Bucur la 1856

că: “Numele acestui oraș București, cum i se zice în Țara Românească, se trage de la un schit, așezat pe un muncel, în calea Dunării, ridicat de un cioban care hălăduia pe acolo și avea numele de Bucur, nume dat apoi întregului târg, care se umplu de locuitori, adică București. Această biserică este închisă cu un zid de piatră, în care se închină orășenii și se înfățișează într-un chip plăcut ochiului, mai cu seamă pentru râul Dâmbovița, care curge în preajmă-i”.

1. Paul Cernovodeanu, “Legenda”, “Magazin Istoric”, nr. festiv cu ocazia “Lunii Bucureștilor”, București, iunie 1999.

2. “Încercare de istorie românească”.

În 1761 misionarul franciscan Blasius Kleiner scrie în latină un memoriu dedicat Țării Românești, Banatului și Transilvaniei de Sud-Vest, copiat la 1764 la Vințu de Jos de Andreas Wipffler. În secțiunea intitulată “De nomine, situ, ortu templis et civitatis Bukurestiensi”³ este scris că: “Se spune că orașul și-a luat numele de la un cioban sau după cum spun unii de la un tâlhar vestit care se numea Bucur și care își păștea oile în acel șes de lângă râul Dâmbovița, ce era plin de păduri și poate că pe lângă aceasta săvârșea și tâlhării și apoi a ridicat o biserică ce există de fapt și a început să clădească ceva case pentru sine și pentru alții și văzând și alții că locul acesta este plăcut și așezat pe lângă drumul mare, despre care însă n-am găsit în Cronica românească timpul anume când și-a luat începutul; totuși se spune că numele său dăinuiește de două sute de ani”. Adică din veacul al XVI-lea, poate din anii domniei lui Mircea Ciobanul (1545-1554, 1558-1559)⁴.

Din analiza celor două texte rezultă doar profesia sau profesiile unui fondator legendar al Bucureștilor, care ar fi ctitorit și o biserică, al cărei hram însă nu este menționat; o datare cu substrat tradițional al legendei despre fondatorul viitoarei capitale a țării, totodată și ctitor; și o menționare a aspectului cunoscut și în prezent al bisericii lui Bucur, și anume amplasată pe un deal înconjurat de ziduri. Filstich folosește surse în egală măsură de istorie scrisă și orală când își redactează opera, Kleiner are în vedere numai surse de istorie orală, de sorginte catolică, pe care Paul Cernovodeanu le numește “mediu popular al enoriașilor și preoților: bărăția catolică bucureșteană”. O primă mențiune românească a legendei ciobanului Bucur apare abia la 1776, când Constantin Cantacuzino postelnicul publică a sa “Istorie a Țării Rumânești”; dar el, la rândul său, culege informația din opera istoricului german Anton Fridrich Busching apărută la Hamburg în 1754, “Neue Erdbeschreibung”⁵, vol I. O informație de istorie orală locală e drept urmare pusă în circulație de autori străini cu mult înaintea unui istoric român, dar citând surse autohtone, de filiație confesională catolică. Este însă doar o versiune a legendei.

La 1820 aceasta e reluată de consulul englez la București, Wilkinson, într-un raport al său care între altele consemnează și câteva tradiții locale: “Cu aproape 400 de ani în urmă – așadar în 1418-1420 – Bucureștii nu era decât un sat întins aparținând unui ins pe nume Bucur de la care i se trage numele pe care îl păstrează și astăzi.” Ciobanul fondator de așezare, ctitor de biserică, devine un simplu proprietar în versiunea notată de consul; el nu a ctitorit nimic. În 1835 Iosif Gentilie, profesor la Colegiul “Sf. Sava”, în volumul său numit “Geografie istorică, astronomică, naturală

3. “Despre numele, așezarea, originea și bisericile orașului București”.

4. Emanoil Hagi Mosco, “București. Amintirile unui oraș”, Editura Fundației Culturale Române, Cap. “Curțile Domnești din București”, pp. 19-20.

5. “Noua descriere a lumii”.

și civilă”, consideră că biserica lui Bucur este aceeași cu paraclisul aflat în cimitirul mănăstirii Radu Vodă, cu hramul Sf. Ierarhi Atanasie și Gavril. Gentilie, după ce a analizat o serie de informații ale istoricilor Constantin Canatcuzino, Dionisie Fotino și Daniel Filipide afirmă că: “pe la anul 1383. Mircea Basarab Bătrânul, după strălucita biruință asupra sultanului Baiazid, aici într-aceiași loc a zidit Curtea Veche.” Cu alte cuvinte pe dealul pe care se înalță și azi Mănăstirea Radu Vodă Mircea cel Bătrân (1386-1418) i-ar fi înfrânt pe turci. În acel an însă domnul muntean putea fi însă, cel mult, pretendent la domnie. Totodată Gentilie e sigur că numele mănăstirii derivă de la legendarul Negru Vodă, ctitorul său și fondatorul Țării Românești. În fapt ctitorul real al mănăstirii este Radu Mihnea (1601-1602, 1611, 1611-1616, 1620-1623), de unde și numele mănăstirii. Ambele informații ale cercetătorului muntean sunt, prin urmare, nefundamentate științific, interesul său primordial părând să fie acela de a conferi istoricește vorbind o dată cât mai veche fondării Bucureștiului, oricare ar fi mijloacele folosite pentru atingerea acestui scop.

La 1858 Alexandru Pelimon publică “Bukur. Istoria fundării Bukureștilor”, în care el e convins de autenticitatea următoarei legende, localizate într-un volum găsit în biblioteca unuia dintre cunoscuții săi, “d. colonel S...”. Titlul: “Arătarea întâmplării fetei lui Bogdan voevod al Moldovei din anul de la H[ri]s[to]s 1346”. Legenda este comentată și de Cernovodeanu la 150 de ani de la prima sa menționare într-un volum dedicat istoriei Bucureștilor. Conform acesteia Bucur este un fiu de domn care, împreună cu tovarășii săi de arme Moțic și Dragoș Orheianul, ctitorește mănăstirea Radu Vodă; ulterior, singur, devine ctitor al unei biserițe cu hramul Sf. Ierarhi Atanasie și Gavril aflate în apropierea ctitoriei sale inițiale. Pelimon din câteva date se străduiește să transforme viața lui Bucur într-un adevărat roman istoric; el creionează portretul unui adevărat erou de epopee, aflat mereu “în luptă cu feodalii maghiari și năvălitorii tătari”, a cărui vitejie va rămâne adânc întipărită în memoria urmașilor datorită ctitoriilor sale religioase ridicate după fiecare mare victorie. Pelimon își construiește volumul în principal datorită unor informații culese din opera lui Gentilie (1820) și a lui Nicolae Horga (Popovici, Popa Nica) – 1801. Acesta din urmă e autorul unei culegeri de povestiri morale publicate în 1807 la Buda sub titlul: “Oglină arătată omului înțelept, care cuprinde în sine vechile întâmplări cu pildă adusă, cumu-i de lipsă omului a se cunoaște și celui de aproape îngăduit a fi din înțelepciunea sa”. Nicolae Horga înrudește pe Bucur cu Bogdan I (1359-1365), fondatorul Moldovei libere, și cu Matei Corvin, regele maghiar (1458-1490), fără a menționa însă și filiația respectivă; dar e un fapt că nu există vreo legătură familială între Corvinești și Bogdănești, după cum e fapt și că mănăstirea Radu Vodă are sorginte voievodală, și nicidecum eroică. Un singur fapt istoric autentic rămâne de semnalat în textul lui Pelimon – localizarea ctitoririi bisericii zisă “a lui Bucur” la o dată ulterioară ctitoririi mănăstirii Radu Vodă, după cum au stat lucrurile și în

realitate – dar în altă epocă istorică.

La 1869 preotul-îngrijitor al bisericii “lui Bucur”, Grigore Musceleanu, pretinde că s-a păstrat, datorită lui, în copie, textul unei vechi pisanii domnești, al cărei original a fost distrus, la 1862-1863, de către egumenul grec al mănăstirii Radu Vodă înainte de a părăsi țara datorită secularizării. Din text rezultă că biserica lui Bucur este ctitorie a lui Mircea cel Bătrân și astfel afirmațiile lui Gentilie ar fi, documentar, susținute. Conținutul textului, după Musceleanu, este următorul: “Io Mircea I-iu Basarab Domnul Țarei Românești, Ducă al Făgărașului și biruitor al ținutului Dobrogea de peste Dunăre, în anul 6924 (1416) am zidit biserica de zid în locul celei a lui Bucur în pădure pe movila de lângă Dâmbovița cu hramul sfinților Ierarhi Atanasie și Chirilă (sic !), unde am pus oasele morților căzuți în bătaia ce am avut cu Turcii la Giurgiu, Iunie 21”⁶. Inscripția este menționată și de Constantin C. Bilciurescu, fost ministru la Culte și Instrucțiune Publică⁷, acesta mai precizând că a fost regravată pe o lespede aflată în biserică la data observațiilor sale, dedesubt fiind adăugat: “Și după patru și jumătate secoli, se repară din fondurile Statului Român fără a i se schimba inscripția primitivă, în al III-lea an al Domniei în România unită a Alteiței Sale Carol I, Ministru de Culte fiind domnul Alexandru Crețescu. Cu totă stăruința Preotului Grigore Musceleanu, care la licitațiune a lăsat una sută napoleoni de aur mai jos din deviz spre a respinge pe jidanii concurenți, fiind îngrijitor al bisericii Radu Vodă ca și al Bisericii Bucur, Iunie terminată.” Inscripția e menționată și la 1938 de Episcopul Veniamin Pocitan Ploieșteanul⁸, în vremea sa existând și

6. Titulatura reală a domnului muntean era însă aceasta: “Eu cel întru Hristos Dumnezeu bine credinciosul și bine cinstitorul și de Hristos iubitorul și singurul stăpânitorul Io Mircea, mare voievod și domn, cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpânind și domnind [peste] toată țara Ungrovlahiei și părțile de peste munți încă și spre părțile tătărăști, și Amlășului și Făgărașului Herteg și Banatului de Severin domn și de amândouă părțile de peste toată Dunărea și până la Marea cea Mare și cetății Dârstorului stăpânitor.” Cf. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, “Istoria Românilor”, p a III-a, cap. “Mircea cel Bătrân”, pp. 281.

7. “Monăstirile și bisericile din România (cu mici istorice și gravuri), culese de Constantin C. Bilciurescu, Capul Biuroului Cultelor din Ministerul Instrucțiunii Publice”, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1890.

8. “Biserica Bucur din Capitală. Cu prilejul redeschiderii și sfințirii ei. 24 Iunie 1938”, București, 1939, pp. 15-16. Autorul preia o informație furnizată de Ionnescu-Gion, istoricul Bucureștilor. Ierarhul, spre a confirma din punct de vedere arheologic textul pisaniei lui Musceleanu, scrie că: “într-adevăr, săpându-se în dosul Altarului acelei biserici, s’a descoperit o grămadă de oase, deasupra cărora sufletele pioase au așezat mai târziu o cruce de lemn” – adică movila pe care se află biserica lui Bucur e de fapt un tumul, înălțat pe locul unei bătălii prin grija unui șef militar, sau politico-militar, din osemintele celor căzuți în acea bătălie spre a aducere-aminte, în vârful tumulului, apoi, fiind ridicat un monument comemorativ, fie o cruce mare de piatră – de obicei – sau o biserică – după cum, în cazul de față, ar fi procedat Mircea cel Bătrân. În cazul bisericii lui Bucur ar fi existat și acea cruce specifică – provizorie, fiindcă apoi ar fi fost ridicată biserica.

o a treia inscripție, datată septembrie 1931, adăugată dedesubtul celorlalte două: “Restaurată în Septembrie 1931 de familiile Ștefan Palaghiță teolog și Ioan Udriou CFR cu binecuvântarea Primului Patriarh al României DD Dr. Miron Cristea și sub îngrijirea D. Dr. Matei și a preotului Dr. I. Felea.” Așadar o restaurare la debutul deceniului al patrulea al veacului trecut a bisericii lui Bucur supervizată de parohul de atunci al bisericii Radu Vodă, și un expert, împuternicit de Comisia Monumentelor Istorice și efectuată cu binecuvântarea primului Patriarh al României, Elie Miron Cristea (1925-1939). În comentariul pisaniei “primitive” a bisericii lui Bucur Bilciurescu afirmă că aceasta e, din perspectivă istorică, “amintirea unei epoci de mărire, organizare și dezvoltare națională, ca Domnia lui Mircea cel Mare, Ban al Severinului, Duce al Omlășului și Făgărașului Domn al Durostorului, Despot al Dobrogei, care se numește însuși Voevod Transalpin, rădică România așa de sus și o face atât de puternică, încât vecinii o respectă. [...] biserica Bucur amintește de data mutărei și stabilirei Capitalei de la Târgoviște la București.”

Această pisanie n-a existat însă niciodată în stare “primitivă”, ci reprezintă doar un fals al preotului Musceleanu, ușor de înscris în seria falsurilor “patriotice” a celebrului Hasdeu. Se poate demonstra realitatea falsului prin simpla comparație între titulatura autentică a domnului și cea dată publicității de sacerdotul “istoric”. Desigur, atât fostul ministru cât și episcopul dau crezare textului, dar ei nu au decât o cunoaștere pur empirică a istoriei; de pildă Bilciurescu se consideră îndreptățit să afirme că în vremea lui Mircea cel Bătrân capitala Munteniei se afla la Târgoviște, când în fapt aceasta era localizată la Curtea de Argeș. E cel puțin straniu că vreme de 70 de ani, între data publicării falsului și cea a publicării broșurii episcopale despre biserica lui Bucur nimeni dintre cercetătorii serioși ai epocii nu s-a grăbit să demonstreze numeroasele inadvertențe de ordin istoric și stilistic din textul falsului muscelenian, care face trimitere fără șovăire la o bătălie pe care Mircea cel Bătrând n-a purtat-o de fapt vreodată. Musceleanu însă, autor al falsului “patriotic”, era pe deplin conștient de implicațiile posibile ale gestului său, de aceea apelează la povestea cu egumenul mănăstirii Radu Vodă, cunoscând adversitatea nutrită de compatrioții săi față de “mâncătoriile” din vechime ale grecilor în țară, la câțiva ani abia de la secularizare. Povestea sa e atât de credibilă încât primește confirmarea supremă pentru acea perioadă – girul domnesc. Prin intermediul falsului, probabil abil în acei ani de început ai cercetărilor istoriografice la noi, dar care azi apare drept grosolan, preotul Musceleanu avea impresia că poate demonstra că biserica lui Bucur este cel mai vechi lăcaș de cult din capitala României anterioară Marelui Război. La falsificarea inscripției au contribuit desigur elemente disparate ale mitului ciobanului Bucur și câteva cunoștințe istorice rudimentare, amestecate în acest text pretins a fi de origine medievală timpurie fără niciun fel de selecție prealabilă. Acea lespede pe care au fost gravate succesiv cele 3 pisanii nu mai e păstrată azi în biserică fiindcă

prezența sa a devenit neconformă cu noile date privitoare la aceasta.

Legenda care impunea biserica lui Bucur drept ctitorie a întemeietorului Bucureștilor e numai o dimensiune emergentă a unei tradiții locale urbane, încercările de a o substanțializa cu date istorice veridice fiind sortite, *ab initio*, eșecului.

2. Realitate istorică

Studierea vechilor gravuri și fotografii demonstrează cât se poate de clar vecinătatea, vreme de două secole, dintre biserica lui Bucur și mănăstirea Radu Vodă, prima fiind ridicată, din piatră, la o dată ulterioară celei de-a doua, după cum indică numeroasele date arheologice, arhitecturale, iconografice, urbanistice ș.a. culese din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până în prima jumătate a celui trecut, cu ocazia numeroaselor sale renovări.

Mănăstirea Radu Vodă a fost ctitorită de Alexandrul al II-lea Mircea (1568-1576) spre a comemora o victorie împotriva unui concurent la tron, Vintilă. Purta hramul Sfintei Troițe și era construită din lemn, fiind incendiată la scurtă vreme de la fondare de turci. Radu Mihnea – 1601-1602, 1611, 1611-1616, 1620-1623 – o rectitorește, din piatră, așezând în incinta sa și o, modestă, comunitate chinovială. Cel de-al doilea ctitor alături de urmașul său Alexandru al II-lea Coconul (1625-1627) dorea să transfere Mitropolia Țării Românești de la Curtea de Argeș la București, în mănăstirea Radu Vodă, însă gândul său nu a mai putut fi dus la îndeplinire. În cele din urmă mănăstirea, cu toate moșiile sale, a fost închinată mănăstirii Ivir de la Sfetagora, în Muntele Athos, prin actul de închinare datat 1631, februarie 10⁹. Musceleanu afirmă¹⁰ că se păstrase până în doilea sfert al veacului al XIX-lea la mănăstire o cădelniță din argint, având o greutate de aprox. 300 de gr., având gravat textul: “După bătaia ce amu făcutu cu turcii, hoții bostangii, la Giurgiu și amu biruitu cu norocu în re mai multe mili, făcuiu și această cădelniță de argintu curatu cu 16 turnuri, pentru cei 16 morți care căzură în bătaie, și amu am dat-o bisericii mele Radu Vodă. Io Alexandru Voevodu, domnu Țării Românești și soția mea Catrina Doamna pentru pomeană, leatu 7134.” (31 august/1 septembrie 1626). Nici Bolliac nu verifică informația furnizată de Musceleanu și nici Musceleanu nu-și precizează sursa; fiindcă preotul, în calitate de cercetător, nu mai este credibil datorită falsului său “patriotic”, e puțin probabil ca acel *donativum* să fi existat în realitate, deși pentru datarea mănăstirii ar fi în plan istoric deosebit de important. Privitor la biserica lui Bucur, episcopul Pocitan Ploșteanul mai scrie că: “Lăsată multă vreme în părăsire,

9. Cesar Bolliac, “Mănăstirile din România”, București, 1862. Vezi și C. Săndulescu-Verna, “Biserica Radu Vodă din București”, 1930.

10. Grigore Musceleanu, “Calendarului Anticu” / 1875, pp. 75, apud Cesar Bolliac, “Mănăstir din România”, op. cit.. Bolliac adaugă și că la mănăstirea Radu Vodă exista și un sîpet domnesc plin de cărți vechi donat de domnul Constantin Brâncoveanu (1688-1714).

ajunsesse în ruină. Acoperișul se stricase, ploua într'însa. Crucea de deasupra turlei se strămbase într'o parte, iar dejur împrejurul ei, numai ruini și bălării. Călugării greci de la Radu Vodă nu-i cunoșteau valoarea și n'aveau milă de dânsa." Aceasta a fost starea bisericii de-a lungul primei jumătăți a veacului al XIX-lea, până aproape de perioada în care intră sub administrarea preotului Grigore Musceleanu.

Tot din acest secol ne parvin și primele mărturii istorice reale despre biserică. Cum ar fi acest minei pe luna august 1805 pe a cărui pagină de gardă aflăm notată dedicația: "Această sfântă carte ce să numește Mineiu dă luna lui August l-am hărăzit sfintii biserici ce e hramul sfântului Atanasie, dă aici dăn Bucureștii, ca să se cânte viețile sfinților întru pomenirea sufletelor noastre: Panait, Dumitru." Un alt minei, pentru luna februarie 1814, este la rândul său dedicat uzului bisericii lui Bucur prin textul: "Această dă Dumnezeu care ce să numește luna lui Fevruarie s'au cumpărat dă mine robul lui Dumnezeu, Mateiu Rafilu, care l'am hărăzit sfintei biserici, ce se numește hramului sfântului Atanasie, aici în politia Bucureștilor, întru carele să se cânte și să se citească în sfânta biserică toate slujbele sfinților, fiindu la îndemnare la cumpărătoarea acestor sfinte cărți, sfinția sa părintele moș popa Lamba, carele îl îndatorez să pomenească aceste nume ce se însemnează mai jos: Mateiu Rafiul, 1814, Fevr. 20".¹¹ Ce rezultă din aceste două acte de donație ? Existența *de facto* a bisericii; faptul că pierduse, la început de veac, hramul inițial, memoria colectivă omițând numele Sf. Ierarh Chiril din vechea sa *dedicatio*; și faptul că funcționa ca biserică de mir, aici slujind un moș popa Lambă în calitate de șef spirital al unei comunități în formare sau deja formate – datele pentru a emite o părere sigură în acest sens nu sunt suficiente; este la fel de posibil ca acest moș popa Lambă să fi fost doar, ca și preotul Musceleanu după 30 de ani, un simplu îngrijitor al sfântului lăcaș. Privitor la data edificării acestei biserici Ionescu Gion, istoricul Bucureștilor până la 1899, scrie: "Biserica zisă a lui Bucur ciobanul este un paraclis zidit probabil pe la 1793 în spatele mării Mânăstiri a lui Radu Vodă ca să fie bisericuță pentru cimitirul acestei mânăstiri, după cum se obișnuiește la toate mânăstirile. Are hramul sfinților Atanasie și Ciril, patronii de obște ai cimitirelor, și cărămizile găsite acolo poartă data de 1743. Și atâta tot după istorie. E puțin, dar este adevărat." Acele cărămizi sunt, arheologic, deosebit de importante pentru datarea sitului; purtând gravată o dată și un nume se așezau la căpătâiul defunctului pentru ca acesta, după 7 ani, să poată fi dezgropat și identificat înainte de a fi mutat în osuar; după tradiție călugărul trebuie înmormântat, din smerenie, doar înfășurat în mantie și chiar fără piatră de mormânt, un fapt important la Radu Vodă unde locul nu permitea edificarea unui cimitir prea mare, deși populația monahală era relativ numeroasă. Totodată reprezintă cea mai veche mărturie a vechimii fostului cimitir mânăstiresc de la Radu Vodă, a cărui biserică-

11. Acestui *donativum* îi este anexat un pomelnic.

paraclis a fost acel lăcaș de cult a cărui ctitorire e atribuită de tradiție întemeietorului mitic al Bucureștilor; dar biserica e anterioară anului 1745, fiindcă o însemnare de pe tâmplă indică anul 1705 drept dată posibilă a edificării construcției.

În ceea ce privește stilul arhitectural al lăcașului, acesta se încadrează tipologic după specialiști¹² veacului fanariot, cu precizarea că forma acoperișului turlei e unică din punct de vedere constructiv printre ctitoriile similare din capitală; transpunerea canoanelor arhitecturale ortodoxe în cărămidă și piatră s-a făcut în cazul acestui lăcaș de cult cu economie de mijloace, o posibilă indicație a rolului său marginal în viața comunitară monahală. Astfel e vizibilă, de pildă, substituția pronaosului prin pridvorul de lemn andosat fațadei principale și o deplină refuzare a oricărui element de podoabă, *ab initio*, de exemplu ciubucul sculptat de pe fațadă și ancadramentele sculptate ale ferestrelor; actualele ancadramente datează din anul 1910, fiind datorate atenției la detalii a arhitectului-restaurator Grigore Cerkez. Tencuiala albă care e

**Biserica Bucur și Mănăstirea Radu Vodă la 1881,
după dărâmarea zidului de incintă mănăstiresc**

aplicată atât în interiorul cât și în exteriorul bisericii amintește de aspectul original al acesteia, fiindcă din planul inițial de construcție nu era prevăzută și executarea picturii interioare de tip frescă, specifică unui lăcaș ortodox de cult. Mănăstirea furniza inițial paraclisului său necesarul de personal deservent și instrumental liturgic, dar

12. Lucia Stoica, Nicolai Ionescu-Ghinea, Dan D. Ionescu, Petre Iliescu, C. Luminea, Minerva Georgescu, «Atlas-Ghid: Istoria și arhitectura lăcașurilor de cult din București», vol. II, cap. «Biserica Sf. Atanasie și Chiril», pp. 276-277.

puțin după 1800 aceste nevoi nu mai par un obiectiv deosebit de important pentru mănăstirea de care biserica, teoretic, mai depindea încă, altfel neexplicându-se prezența aceluși “popă moș Lambă” și nevoia de cărți liturgice, obținute prin donație de la diverși credincioși cu dare de mână. Până spre 1830 biserica e încă în stare de funcționare, cum rezultă dintr-o gravură executată atunci, în care poate fi observată, în stânga imaginii, mănăstirea Radu Vodă aparent despărțită de paraclis de ceea ce știm azi că este strada “Radu Vodă”. În fapt pe atunci biserica încă se încadra complexului monastic, deși nu mai era și dependentă față de acesta. Zona mănăstirii Radu Vodă a devenit o parte a unui plan general de sistematizare la jumătatea veacului al XIX-lea, care însă nu ținea seama de păstrarea monumentelor bătrânului oraș. Tăierea străzii Radu Vodă a determinat producerea unui gol sub fundația bisericii lui Bucur; a fost drept urmare înălțat un zid de susținere în jurul amplasamentului acesteia, zid rămas și azi în picioare. Era ridicat, conform imaginilor păstrate din acea epocă, din cărămidă, având un șir de contraforți pentru a-l întări. Zidul era alb. Apare în gravurile anilor 1850, fiind în picioare la 1869, când a avut loc prima intervenție în decurs de câteva decenii pentru salvarea sfântului locaș de la distrugere. O gravură de la 1881 ne arată zidul-suport al mamelonului bisericii ros de vreme; vechile ziduri de incintă ale mănăstirii Radu Vodă au fost aruncate în aer din ordinul ministrului cultelor și instrucțiunii publice Titu Maiorescu – spre a se desăvârși planul general de sistematizare care trenea. Explozia a șubrezit atât zidul de susținere al mamelonului bisericii lui Bucur cât și biserica însăși; la 1881 Pantazi Ghica, literat cunoscut, este însărcinat de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice să verifice starea mai multor biserici și mănăstiri din țară; privitor la biserica lui Bucur notează în raportul său că: “reparațiuni sunt necesari să se facă radicali, atât la biserică cât și la case, cari sunt în desăvârșită stare de deteriorare întru toate și amenință a cădea în ruine, pentru care lucru 48 mii ar fi deajuns.”¹³ Raportul său nu va avea niciun fel de efect, fiindcă 12 ani mai târziu, într-un proces verbal din “Condica de inspecțiune” a bisericii Radu Vodă, pe atunci filială a sf. Nicolae Broșteni e scris că la data de 20 august 1894 biserica Bucur și turla de la Radu Vodă erau ruinate.¹⁴

După secularizarea din anii 1862-1863 instituția care purta de grijă tuturor lăcașelor de cult din țară era Comisia Monumentelor Istorice, aflată în subordinea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, primind fonduri de la bugetul de stat prin intermediul acestuia, bani care însă nu erau niciodată suficienți pentru acoperirea tuturor nevoilor reale existente. La 1893 se pun temeliiile clădirii noului Seminar Teologic din apropierea bisericii mănăstirii Radu Vodă – care după secularizare, odată cu plecarea călugărilor greci, devine biserică de mir. Biserica era luată în calcul drept

13. Apud † Veniamin Ploșteanu, «Biserica Bucur din Capitală», op. cit., pp. 24.

14. Ibid., pp. 25.

loc de formare spirituală al viitorilor preoți, fiind reparată radical, la 1894 urmând a fi renovat și turnul său clopotniță, ruinat. Printre binefăcătorii Seminarului se află în primul rând doamna Maria Schiopescu din București care donează 135.000 de lei spre veșnica pomenire a fratelui său Ioan Scorțea, și episcopii Inochentie Chițulescu al Buzăului, Ghenadie Enăceanu al Râmnicului, Silvestru Bălănescu al Hușilor și Gherasim Timuș al Argeșului. Spre a sluji permanent în sfântul locaș renovat a fost numit părintele Iordache; i-a urmat părintele I. Felea, duhovnicul internatului seminarial; el a fost implicat în refacerile din 1931 și 1938 ale bisericii lui Bucur, ultima dată fiind reintrodusă biserica în circuitul bisericesc. Drept urmare, de aici rezultă că timp de câteva decenii aceasta nu a mai putut corespunde scopului liturgic. În perioada edificării Seminarului Teologic și refacerii vechii biserici mănăstirești nu a fost luată în considerare și refacerea bisericuței din fosta incintă mănăstirească, din lipsă de fonduri. Din 1909 debutează și povestea avaturilor acestui sfânt locaș.

3. Biserica Bucur. Avaturile unui monument. 1913 – 1940

În acel an arhitectul Grigore Cerkez, membru al Comisiei Monumentelor Istorice, este numit conducător al unui șantier de restaurare și înfrumusețare al bisericii lui Bucur. Proiectul său include și executarea unor ancadrame din piatră sculptată pentru ferestre în stil eclectic – frunze de acant în registrul superior și pe margini, heruvimi în stil baroc în registrul inferior al ancadramentelor, care au rămas aproape intacte până în prezent. În Comisie Cerkez susține, totodată, și ideea săvârșirii unor lucrări de “refacere a picturii” ori mai corect spus de execuție a acesteia, dat fiind că lăcașul cu hramul Sf. Ierarhi Atanasie și Chiril n-a fost zugăvit inițial. Este organizată o licitație, participanți fiind pictorii bisericești Damian (preot) și Paul Popescu Molda (laic). La rândul său arhitectul Cerkez recomandă Comisiei ca finanțator al zugrăvirii o persoană privată, domnul Trandafirescu, enoriaș al parohiei bisericii lui Bucur, Comisia având la dispoziția sa numai fondurile strict necesare pentru renovarea lăcașului de cult. Și lucrurile, din păcate pentru monument, rămân în stadiul de proiect; nu rezultă din niciun document care sunt motivele pentru care s-a întâmplat aceasta, vreme de 3 ani.

În Arhiva defunctei Comisii a Monumentelor Istorice se află un întreg dosar privitor la biserica lui Bucur, “Mapa Nr. 23, Fascicula Nr. 199. În această fasciculă sunt grupate toate actele relative la Biserica Bucur, București. 1913 – 1951.” Anul legării dosarului este 1943. În acea vreme Comisia era subordonată Subsecretariatului de Stat al Cultelor și Artelor în cadrul Ministerului Culturii Naționale și Cultelor. Datele din acest dosar privesc evoluția temporală a numeroaselor renovări prin care trece biserica lui Bucur într-un răstimp de 38 de ani pe fondul unei istorii agitate: două războaie mondiale, o Mare criză și câteva schimbări de regim politic.

Prima pagină a dosarului este o adresă a Administrației Cassei Bisericii din Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, cu nr. 3462 din data de 12 februarie 1913. Prin

acest document îi este adresată rugămintea preotului paroh local de a se interesa dacă domnul Trandafirescu mai era dispus să subvenționeze pictarea bisericii. Apoi în ședința din 18 octombrie 1913 este discutat un “Divis Pentru Pictura interiorului și exteriorului Bisericii Bucur din Capitală”, conceput de preotul V. Damian, primul ofertant din cadrul licitației organizate la 1910. Preotul întreprinde, în prima parte a devizului, un studiu istoric al bisericii, pornind de la informațiile furnizate de preotul Grigore Musceleanu la 1873 privind acea pretinsă pisanie originară a lăcașului și de la informațiile furnizate de Ionescu Gion privind cărămizile funerare descoperite în fostul cimitir organizat în jurul bisericii; el afirmă în continuare că: “la facerea picturii din această Bis. sunt de părere să se evoce perioada bazată pe documente sigure adică acea a anului 1743 bine înțeles afară de cazul dacă în cursul studiilor preparatoare nu se vor găsi alte indicii sigure despre zidirea ei.

Mai întâi se vor face studii preparatoare desene și schițe în caracterul lucrărilor remase presupuse din cele mai vechi ce aparțin acestei Biserici precum și după alte lucrări similare din acel timp, care studii și cercetări necesitează cheltuieli de cel puțin suma de 5.000 lei

Execuția lucrărilor de pictură în Alfrescă dupe studiele și schițele pregătite va necesita cheltuieli cel puțin 12.000 lei Total 17.000 lei

Preot V. Damian Pictor
str. Horii No. 34¹⁵”

Oferta părintelui este foarte vagă, și nu justifică deloc modul de cheltuire a banilor ci e numai o simplă estimare. Pe marginea devizului figurează o notă a arhitectului Ghika-Budești, datată “6 Septembrie 1913”. Semnătura și conținutul acestei note indică faptul că arhitectul Cerkez nu mai era însărcinat cu supravegherea lucrărilor de pictare a bisericii. După conținut devizul indică slabele cunoștințe istorice ale pictorului cleric privitoare la sfântul lăcaș. Nota e la rândul său pur estimativă: “Sumele din acest devis fiind minimale sunt de părere a să arăta donatorului că suma necesară pentru facerea picturii este de 20.000 lei.” Rezoluția Comisiei e fidelă recomandării arhitectului: “Să se înainteze Păr. Director al Institutului teologic spre a-l comunica Dlui Trandafirescu.” Din această rezoluție rezultă că răspunderea clericală a lucrării trece de la paroh la responsabilul Institutului Teologic de lângă biserica mănăstirii Radu Vodă fiindcă altfel suma necesară ar fi fost comunicată parohului în mod direct deoarece prin acesta a venit inițial generoasa ofertă a enoriașului său. Trandafirescu însă nu răspunde deloc acestor cerințe exprimate de Comisia Monumentelor Istorice și directorul Institutului Teologic fiindcă la rândul său considera devizul ca neresios tocmai din pricina valorii *estimative* a lucrării or el

15. Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, Subsecretariatul de Stat al Comisiunii monumentelor istorice Anul 1943, Mapa Nr. 23, Fascicula Nr. 199, ff. 3.

Biserica Bucur la 1882

dorea să știe desigur modul în care aveau să-i fie cheltuiți banii.

Oferta lui Paul Popescu Molda pare în schimb a fi cu mult mai bine întocmită. Prin devizul înregistrat cu nr. 10.007 în data de 8 ianuarie 1914 la Comisia Monumentelor Istorice pictorul, succint, afirmă următoarele:

“Subsemnatul am onoarea de a mă oferi pentru executarea picturii bisericii Bucur din București în următoarele condițiuni:

I. Suprafața de zugrăvit mi să va pune la dispoziție pregătită în ipsos sclivisit (umed).

II. Schela necesară îmi va fi furnisată de minister.

III. Pictura va fi executată în ulei, în stilul bisericilor din Țară din veacul a XVII și XVIII în înțelegere cu Domnii Arhitecți ai comisiunei.

IV. Pictura va cuprinde: Pantocratorul în turn împreună cu ornamente între ferestrele turnului. În baza turnului cu bolta insignele evangheliștilor. Pe pereții bisericii între ferestri sfinți apostoli (indescifrabil). Un brâu decorativ va despărți ferești(le) de boltă care va fi decorată după necesitate pe un fund de cer. Iar partea de jos a porților va fi ornamentată cu o draperie tradițională.

Prețul acestor Lucrări complet terminate va fi de (cincisprezece [mii] lei) 15.000 lei plățibili în scempturi de câte 3000 lei – cel dintâi la facerea contractului restul treptat cu înaintarea lucrărilor.

Lucrarea va fi terminată în doi ani dela preluarea bisericii în condițiunile cerute la I și II.”¹⁶

16. Ibid., ff. 6.

Devizul are rezoluția datată 20 ianuarie 1914: “Să se rețină spre a fi examinată după ce Comisiunea va primi răspunsul Dlui Trandafirescu, dacă oferă sau nu suma promisă pentru pictura bisericii Bucur.” Se pare că domnul Trandafirescu nu s-a decis timp de 2 ani, fiindcă o altă notație datată 8 iunie 1916 anunță ca devizul a fost pus “La dosar.” Prin adresa din 9 iunie 1914 directorul “Internatului Teologic” e informat că pentru acel an sunt alocați 10.000 de lei pentru continuarea renovării bisericii lui Bucur, și că domnului Trandafirescu trebuie să îi fie, la rândul său, cerută suma promisă pentru “restaurarea picturii ca această lucrare să se poată face în paralel cu cele ce urmează a se executa și termina până în toamna anului curent.”¹⁷

Lucrarea trenează însă până după terminarea primului război mondial. Cu toate că este considerată a fi mai serioasă oferta laicului decât a sacerdotului, și prin urmare îi este cerută la 15 decembrie 1914 suma de 15.000 de lei donatorului, până la urmă Comisia crede că pictarea bisericii nu mai este necesară; de aceea dispune achitarea sumei de 10.000 de lei lui Popescu Molda, reprezentând prețul machetelor sale explicative și al perioadei de studiu de 2 ani care a avut loc sub ocupație germană (1916-1918). La 1918 biserica Bucur nu mai dispune de unicul său clopot, recuperat dintr-un depozit al armatei române, după capturarea lui de la germani, al căror obicei era de a transforma în obuze orice fel de captură metalică de o asemenea greutate. După război nu vor mai exista fonduri pentru renovarea bisericii lui Bucur; în deceniul 3 mor, rând pe rând, atât arhitectul Cerkez cât și donatorul Trandafirescu. La 12 iunie 1931 Comisia, prin adresa cu nr. 5367 a Mitropoliei Ungro-Vlahiei semnată de Patriarhul Miron e informată că:

“Printre numeroasele monumente istorice ala Țării, pe cari iubirea caldă de trecutul Nostru a Domniei Voastră le-a salvat de ruină, se găsește și bisericuța Bucur din Str. Radu Vodă.

Cu toată grija ce-o avem pentru ea, intemperiiile vremii și adeseori lipsa de respect a copiilor nărăviți, au provocat deteriorări, cari trebuie îndreptate din vreme.

Anume se impune reparația broaștelor dela poartă și ușa Bisericii, vopsirea grilajului de fier, îmbibarea cu ulei u a lemnăriei spre a nu se mai caria, spălarea și curățirea de praf a interiorului, spoirea pereților, tencuirea găurilor, astuparea crăpăturilor ș.a.

Toate aceste mici reparațiuni nu ating arhitectura Bisericii, pe care înțelegem s'o păstrăm intactă.

Având în vedere că acest sfânt locaș este unul din cele mai cercetate de către vizitatorii străini, Arhiepiscopia Noastră și din acest motiv se angajează să execute reparațiile în sarcina ei, în care scop se simte datoare să solicite în prealabil

17. Ibid., ff. 7.

asentimentul Comisiunii prezidată de Domnia Voastră.”¹⁸ Reparațiile însă vor fi executate în cele din urmă de “familiile Ștefan Palaghiță teolog și Ioan Udriou CFR cu binecuvântarea Primului Patriarh al României DD Dr. Miron Cristea și sub îngrijirea D. Dr. Matei și a preotului Dr. I. Felea”, Patriarhul Miron doar dând înalta sa binecuvântare arhierescă pentru această acțiune, fapt gratuit. Comisia aprobase acțiunea sa, prin adresa nr. 664 din 5 august 1931, prin care sfătuia: “la repararea în interior să se acopere tâmpla cu saci ca să nu se murdărească icoanele. Totodată vă rugăm a dispune să se ia măsuri de curățire și întreținere și în jurul bisericii.” Mereu în criză de fonduri nici pe cei de la Comisie nu-i costa nimic să-și dea aprobarea pentru efectuarea unei lucrări asumate până la urmă de alții. Prezentarea pe care episcopul Veniamin o face bisericii Bucur și spațiului său înconjurător ni se pare a fi concludentă pentru starea sitului în deceniul al patrulea mai înainte de a cea de a doua sa sfințire:

“Bisericiuța Bucur e așezată sus, pe o movilă de pământ, tăiată în formă de patruleter.

Din toate părțile, movila este încinsă cu ziduri de piatră și cărămidă; iar în partea din spre Splaiul Unirei zidul este făcut din ciment și mai înalt, ca în celelalte părți.

Movila, cu bisericiuța pe dânsa, se mărginește spre Răsărit cu Splaiul Unirii, de lângă Cheiul Dâmboviței, pe o lungime de 27,23 [m.]; la Apus cu strada Radu Vodă (după Nr. 31), pe o lungime de 29,23 m, spre Miază-Noapte cu proprietatea moștenitorilor Toma A. Keale pe o linie dreaptă de 29,34 m; iar dinspre cazarma postului de pompieri Radu Vodă, pe o linie frântă de 29,84 m. În partea aceasta zidul *despărțitor este dărâmat în câteva locuri* (sb.m.).

În total, pe o scară de 1/400 avem:

1. Teren clădit în suprafață de 87 m².
 2. “ liber “ “ 733 m².
- Suprafață totală 820 m².”

Mențiunea că zidul dinspre cazarma pompierilor e “dărâmat în câteva locuri” e extrem de importantă, fiindcă ne indică dezinteresul față de biserica Bucur timp de ani de zile după reparațiile din 1931, (N.B: Veniamin Ploeșteanu își scrie opera în 1938): Prin adresa cu nr. 2209 din 14 iunie 1933 este înștiințată Comisia Monumentelor Istorice de Primărie că:

“Avem onoare de a vă aduce la cunoștință că zidul de împrejmuire al bisericii Bucur vecin cu postul de pompieri Radu Vodă, fiind complect dislocat amenință să cadă pe clădirea postului de pompieri. –

Prin prezenta vă rugăm a lua urgente măsuri de consolidare; Primăria

18. Ibid., ff. 11.

declinându-și ori ce răspundere asupra accidentului ce au (sic !) putea surveni.”

Rezoluția cu data de 21 iunie 1933 pune problema parohiei de care aparține biserica și, pe urmă, consideră că aprobarea de executare a reparațiilor necesare trebuie fie să provină din partea bisericii Institutului Teologic “Radu Vodă”, fie din partea Patriarhiei. Dat fiind că după adresa Patriarhului din 1931 Comisia aproba în ultimă instanță sau executa lucrări de reparație la diferitele monumente, laice sau de cult, de pe teritoriul țării aflate în aria sa de răspundere, rezultă un început de decavare de sarcină în modul de formulare a rezoluției repondentului. La 3 iulie 1933 prin adresa nr. 19.298 a Primăriei Sectorului III Albastru, Serviciul Salubrității se pune în vedere Comisiei Monumentelor Istorice să ia “urgente măsuri pentru repararea zidului dela biserica Bucur partea dinspre cazarma pompierilor de la Radu Vodă, deoarece amenință din moment în să se prăbușească. –

Notăm să (sic !) s’a mai intervenit la dv.; la fața locului au sosit și trei domni arhitecți dar până în prezent nu s’a dispus repararea.”¹⁹

Prin două rezoluții, una datată 18 iulie și cealaltă 24 iulie se arată că reparațiile nu sunt de resortul Comisiei și că primăria trebuie să intre în legătură cu Seminarul Petru Vodă, căruia îi este subordonată biserica lui Bucur. La 7 august e emisă o nouă adresă prin care se confirmă cele două rezoluții anterioare. Prin acea adresă Primăriei Sectorului III Albastru i se cere ca în problema zidului împrejmuitor al bisericii Bucur să se adreseze direcției Seminarului “Radu Vodă” sau Patriarhiei, deoarece aceasta nu e o problemă de resortul său. Primăria atunci se va adresa în această problemă Primăriei Generale a Capitalei care la rândul său se va degreva de sarcină prin adresa nr. 2737 G din 26 iulie 1933:

“ADMINISTRAȚIEI Sf. PATRIARHII.

Avem onoare a vă aduce la cunoștință că, zidul de împrejmuire al bisericii Bucur vecin cu postul de pompieri Radu Vodă, fiind complect dislocat amenință să cadă pe clădirea postului de pompieri. –

Prin prezenta vă rugăm a lua urgente măsuri de consolidare; Primăria declinându-și ori ce răspundere asupra accidentelor ce ar putea surveni.– ”²⁰

Dat fiind însă că această problemă nu era nici de resortul Patriarhiei ea va retrimite la Comisie adresa primăriei ca anexă la adresa nr. 7327 din 28 iulie 1933. Prin această adresă era rugat președintele Comisiei să binevoiască “a dispune” în privința zidului împrejmuitor.²¹

La 3 iulie comandantul companiei de pompieri interesate în remedierea unei astfel de probleme, căpitanul Popescu, atenționează Comisia prin adresa cu nr.

19. Ibid., ff. 15.

20. Ibid., ff. 16.

21. Ibid., ff. 17.

2212 de “a lua măsuri de urgență pentru consolidarea zidului de la Biserica Bucur Ciobanu, care zid este expus din moment în moment a se dărâma peste cazarma pompierilor, provocând pagube la zidul cazarmei ce se află la 2 metri depărtare de zidul Bisericii.

Măsurile luate de Dvs. rugăm a le comunica și acestei Companii.”²²

Nu a fost luată niciun fel de măsură reparatorie timp de 4 luni, desigur fiindcă pe de-o parte biserica lui Bucur nu figura în evidențele Comisiei pe lista monumentelor protejate prin lege, deși înainte cu aproape 30 de ani figura pe această listă Comisia preocupându-se atent de soarta sa, iar pe de alta Patriarhia și directorul Seminarului Teologic Radu Vodă considerau că biserica intra în aria de responsabilitate a Comisiei și prin urmare reparația și întreținerea ei nu intră printre preocupările acestor instituții religioase. Astfel că prin adresa din 31 octombrie e anunțată Comisia de comandantul unității de pompieri că:

“Am onoare a vă face cunoscut că nedându-se niciun curs adreselor noastre Nr. 2212 din 24 Iulie a.c. și 2921 din 16 Septembrie a.c. și pentru a preveni o nenorocire să nu se dărâme zidul peste cazarma pompierilor, am început să dărâmăm singuri zidul ce amenință cazarma.”²³

Soluția dărâmării zidului era o greșeală gravă din punct de vedere tehnic, fiindcă malul de pământ s-ar fi prăbușit atunci peste cazarmă, iar stricăciunile provocate în urma impactului cu zidul acesteia ar fi fost mult mai mari decât în cazul căderii zidului-suport al mamelonului bisericii. Căpitanul Popescu e însă militar și nicidecum arhitect sau inginer constructor, și ca urmare e vizibil preocupat doar de efectele salutare ale acțiunii sale “preventive”, în fapt distructive. Rezoluția responsabilului Comisiei însărcinat cu analiza unor astfel de documente poartă data de 4 noiembrie, adică timp de 5 zile pompierii ar fi derulat ilegal operațiunile de dărâmare ale zidului fără a exista vreo reacție din partea Comisiei, unica instituție îndreptățită să aprobe sau să respingă un astfel de act de forță. Rezoluția din 4 noiembrie 1933 impune ca arhitectul Em. T. Cotescu să meargă la fața locului spre “a vedea dacă nu este amenințată și biserica Bucur, care se află la un nivel cu mult superior așa că s’ar putea surpa cu pământul de primprejur.”²⁴ Cu alte cuvinte factorul responsabil din partea Comisiei descoperă că biserica se află, totuși, înregistrată ca monument istoric, și prin urmare se impune a fi protejată. La fața locului, după o analiză serioasă, arhitectul e în măsură să conceapă și să redacteze un referat amănunțit privind “Biserica Bucur din București. Consolidarea zidului împrejmuitor dinspre sud.” Referatul are anexat un deviz de 3 pagini în care sunt detaliate costurile

22. Ibid. ff. 18.

23. Ibid., ff. 19.

24. Ibid., ff. 20.

necesare consolidării zidului și o schiță a proiectului.

“Biserica Bucur este așezată pe o ridicătură de pământ, înconjurată de toate părțile cu ziduri de proptire și anume: spre este este înconjurată cu un zid de piatră (Cheiul Dâmboviței); spre nord, vest și o porțiune din latura sud e înconjurată cu zid de piatră și cărămidă aparentă, acoperit cu o copertină de beton.

Porțiunea AB din zidul sudic (spre pompieri) este construit însă din cărămidă-veche (0,42) și var gras, înalt de aprox. 4 m, – nefiind acoperit cu o copertină, ca restul zidurilor înconjurătoare.

Din cauza aceasta și din cauza împingerilor din curtea bisericii spre sud s’au produs 2 crăpături și, porțiunea C a cedat pe o lungime de 5 m. l., înclinându-se spre curtea de serviciu a locuinței comandantului companiei de pompieri din vecinătate. Pentru a preîntâmpina o prăbușire, s’a scos pământul ce apăsa pe porțiunea amintită și s’a proptit zidul înclinat cu grinzi de lemn. Biserica fiind la o depărtare de 18 m. față de porțiunea-Defectă, – ea nu este amenințată de niciun pericol.

Tot din cauza tendinței de împingere spre sud a terenului din curtea bisericii, se mai observă o crăpătură principală în punctul D, din colțul sud-vest al împrejurării de zid (v. planul de situație). –

Spre a se evita pe viitor o altă prăbușire, sunt de părere a se săpa în pantă (sb. Em. T. C) tot terenul din curtea bisericii Bucur ce formează latura-sud (spre cazarma pompierilor). Deasemenea zidul înconjurător din această parte va fi refăcut până la o înălțime de 2,50 m., așa fel ca să împiedice trecerea și să înlăture vreo nenorocire.

Pentru aceasta, trebuie intervenit pe lângă Comandamentul pompierilor (sb. Em. T. C) să ne pună la dispoziție soldați-zidari și salahori (sb. Em. T. C), precum și camioane sau căruțe care să transporte pământul din săpături și molozul; iar Onor. Comisiunea a Mon. Istorice să prevadă în tabloul anului viitor, fondurile necesare pentru cumpărarea materialului trebuincios în valoare de lei 13.600 conf. devizului alăturat.

Lucrările se vor executa sub supravegherea serviciului nostru tehnic.

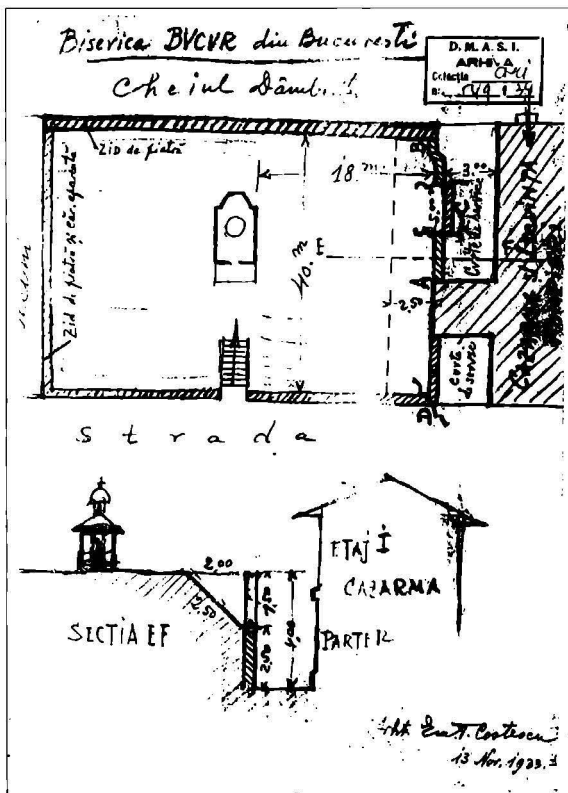
Arhit. Em. T. Costescu.

N.B. – Dacă se suprimă tencuielile zidului AB, atunci costul materialelor se va reduce la 11.675 lei.

Arhit. Em. T. Costescu.”²⁵

Din analiza devizului arhitectului rezultă că erau necesare 6 operațiuni distincte pentru consolidarea zidului. Într-o primă etapă trebuia ca “pământul săpat în taluz conform schiței de plan alăturate, pe toată porțiunea zidului dinspre pompieri (aprox. 40 m.l.). Săpătura și căratul pământului afară depe șantier se va face cu soldații și camioanele companiei de pompieri, în mod gratuit. Deasemenea se va

25. Ibid., ff. 21.

săpa în porțiunea AB, așa fel ca să se poată lucra zidul până la fundații. Apoi această săpătură va fi pusă la loc.” În etapa următoare “Demontarea zidului AB cu îngrijire așa fel toată cărămida veche să poată fi reîntrebuințată la noul zid.” Trebuiau să fie turnate noi fundații, din beton, și “zidărie cu cărămidă veche și mortar de var gras și 25 kg. ciment la m.c., numai pe înălțime de 2,50 m (porțiune AB).” În sfârșit “tencuirea porțiunii AB pe ambele fețe cu mortar de var și 25 kg. ciment la mc” și “Reparația crăpăturii D din colțul sud-vest (la zidul existent).”²⁶ Prețul noii fundații urma să fie de 7.800 de lei, dintre care 2.400 de lei prețul pietrișului și 5.400 de lei prețul cimentului; costul celor 25 de m.c. de zidărie era defalcat după

cum urmează: 2.100 de lei pentru pasta de var, 900 de lei costul nisipului și 675 de lei costul cimentului, total 3.675 de lei. Prețul tencuirii zidului urma să fie de 1.875 de lei – prețul total al lucrării fiind de 13.600 de lei. Căpitanul Popescu trebuia să ofere, gratuit, zidarii și salahorii necesari executării lucrărilor de consolidare, și camioane spre a transporta la distanță surplusul de pământ rezultat ca urmare a excavării preconizate. Numai că specificul unei unități de pompieri e stingerea incendiilor, și nicidecum un set de lucrări ce, în lipsa unor muncitori civili specializați, cad în sarcina unei unități de pionieri. De asemenea, o unitate de pompieri nu dispune, conform specificului dotării sale, de camioane de transport, ci numai de camioane echipate în vederea localizării și stingerii incendiilor; căpitanul Popescu putea să organizeze, ad-hoc, dărâmarea zidului cu pricina fiindcă soldații urmau să utilizeze târnăcoape care făceau parte din echiparea standard a pompierului în misiune; dar deși era în interesul său imediat ca lucrarea să fie finalizată cât mai repede posibil, el nu putea furniza echipamentul și personalul necesare pentru această lucrare, fiindcă

26. Ibid., ff. 21-22.

în primul caz acesta lipsea cu desăvârșire iar în cel de-al doilea caz lipsea pregătirea necesară. Analiza modului de formulare a devizului ne arată că arhitectul Costescu dorea să obțină maximum de rezultate cu minimum de mijloace – efectele unei astfel de decizii fiind la fel de salutare ca și decizia căpitanului de a dărâma zidul care acum trebuia consolidat cu sprijinul subordonaților săi, doar că spre deosebire de căpitan, aici este vorba de hotărârea unui profesionist, conștient însă de carența fondurilor Comisiei Monumentelor Istorice. Această carență e confirmată printr-o adresă nesemnată trimisă la 11 decembrie 1933 către “Compania de Pompieri București” prin care ultima e informată că “la adresa No. 3.739, avem onoarea a vă face cunoscut că întrucât Comisiunea Monum. Istorice nu dispune de fonduri, a intervenit pelângă Primăria Sect. III Albastru să ne pună la dispoziție în mod gratuit materiale vechi pentru refacerea, în primăvara viitoare a zidului înconjurător dela biserica Bucur, care amenință cazarma postului Radu-Vodă. Pentru aducerea la îndeplinire a lucrărilor demaisus vă rugăm și pe Dvs. să binevoiți a ne pune la dispoziție mâna de lucru în mod gratuit, și anume: soldați-zidari și săpători, precum și căruțe sau camioane pentru transporturi de materiale.

Coordonarea și supravegherea acestor lucrări se va face de către Serviciul nostru tehnic.

Lucrările demaisus fiind în folosul postului de pompieri Radu-Vodă, executarea lor depinde de răspunsul Dvs.”²⁷

La 10 ianuarie 1934 șeful companiei de pompieri răspunde că “se face cunoscut că vă putem da numai oamenii pentru săpături.

Meseriași și mijloace de transport nu vă putem da întru cât nu avem. –”²⁸

O rezoluție, datată 13 ianuarie, precizează: “Se va aștepta și răspunsul Primăriei Sect. III Albastru. – Dacă nu va răspunde până la 1 Febr. a.c. se va interveni din nou cerând răspuns urgent, spre a putea începe odată (s.m.) cu campania de lucrări 1934.” O a doua rezoluție care poartă data de 30 martie, arată că primăria în cauză n-a binevoit să răspundă nici la o lună și jumătate de la trimiterea adresei prin care îi erau cerute materiale de construcții: “Dacă până azi n’a venit niciun răspuns, se va reveni către Primăria III Albastru în sensul adresei No. 1167/XII/933.” Răspunsul primăriei n-a venit niciodată, și timp de 3 ani nu s-a luat niciun fel de măsură concretă pentru consolidarea zidului respectiv. Abia în ianuarie 1937 un deputat, P. Necșești, înaintează Comisiei Monumentelor istorice o adresă prin care arată că “Biserica lui Bucur din Municipiul București este clasată monument istoric,. Starea de ruină în care se găsește e incompatibilă cu pietatea de care trebuie să rămână înconjurate puținele monumente pe care le avem.

27. Ibid., ff. 27.

28. Ibid., ff. 28.

De acest monument toți copiii din școalele primare ale acestui oraș leagă odată cu primele noțiuni de istorie, care pentru fragedele lor minți, este mai atrăgătoare sub forma legendelor, o amintire trimisă despre trecutul nostru și pe care o vor prelungi de alungul vieții.

Din cercul institutorilor din București am fost îndemnat să alcătuim un comitet pentru restaurarea acestei biserici. În acest scop, vă rog, Domnule Președinte, a însărcina un arhitect al Comisiunii Monumentelor istorice să întocmească planurile de restaurare și un deviz.

Pe timpul acestor lucrări, comitetul care este alcătuit în principiu, își va îngădui să apeleze la contribuția oamenilor de nădejde pentru strângerea fondurilor necesare.

Primiți, vă rog, încredințarea stimei ce vă păstrez,

Alex. P. Necșești

deputat, președintele comitetului

școlar al Școlii de băieți C.A. Rosetti

București Strada Grigore Cantacuzino 25”

Rezoluția de pe acest document e datată 12 ianuarie 1937 și precizează că:

“Sunt de părere să se delege Domnul Arhitect Costescu cu întocmirea de urgență a devizului care să fie trimis pentru strângerea sumelor necesare Domnului Deputat Necșești.”

Prin urmare după 9 luni de tergiversări și un proiect de refacere cu obiective generoase și fără finalitate din lipsă de fonduri, ideea protejării bisericii lui Bucur a căzut în desuetudine, cel puțin pentru Comisia Monumentelor Istorice. Afirmatia arhitectului-delegat al Comisiei că distanța de 18 metri existentă între biserică și zidul unității de pompieri nu o va pune pe prima în pericol în cazul unei căderi a laturii de sud a mamelonului pe care se ridică lăcașul de cult a servit desigur drept bază a deciziei Comisiei de a renunța la identificarea fondurilor necesare refacerii zidului de susținere a acelei laturi. Rămâne de neînțeles cererea de materiale vechi de construcție adresată de Comisie Primăriei Sectorului III Albastru, care deja declarase că nu intră în aria sa de responsabilitate renovarea acelei porțiuni de zid, și la fel de neînțeles refuzul de aplicare a soluției de refacere propuse de către arhitectul Costescu, deși aceasta presupunea reutilizarea unor materiale de construcție obținute prin demantelarea vechiului zid de susținere și refacerea sa pe o nouă temelie și prin schimbarea vechiului mortar cu unul nou, mai solid.

În astfel de circumstanțe dificile pentru bătrânul edificiu de cult inițiativa deputatului a venit ca o soluție salvatoare de ultim moment; Comisia a susținut-o moral, fiindcă permanenta sa carență de fonduri o împiedica să-și exercite atribuțiile. Costescu, arhitectul cel mai agreat în privința întocmirii studiilor privitoare la reparația bisericii lui Bucur datorită experienței sale, primește sarcina întocmirii

unui nou deviz. Costurile inițiale ale proiectului urmau să fie de 300.000 de lei, apoi după o recalculare a lor s-a ajuns la un cost final de 455.000 de lei. “Lucrările vor fi executate prin licitație restrânsă, de către un antreprenor cunoscut, care a mai executat lucrări de acest fel și anume: Arht. Al. Popovici, str. Căpt. Preotescu 13, Arht. St. Chirițescu, Cal. Dorobanților 106, etc. sau de orice altă casă de antreprinză bine cunoscută.

Supravegherea lucrărilor și planurile necesare cad în sarcina Serviciului nostru Tehnic.

Arht. Em. T. Costescu”²⁹

Printr-o rezoluție Serviciul tehnic aprobă devizul arhitectului Costescu; mai precizând că “ar fi de dorit ca zidul de susținere spre pompieri să fie ca și cel dinspre Dâmbovița îmbrăcat în piatră. În acest scop s’ar putea cere Primăriei ca să doneze comitetului piatră veche, ori bordură și pavaje, ce rămâne când să refac pardoselile și trotuarele. Să înrămeze în zidul de susținere barbacane pentru scurgerea apelor de infiltrații.” Acest articol din caietul de sarcini va fi modificat însă, deoarece, scrie arhitectul Costescu într-o rezoluție datată 5 martie, “Primăria nu posedă piatra necesară.” Suma necesară atingerii obiectivelor cuprinse în caietul de sarcini al proiectului era atât de mare deoarece reparațiile priveau concomitent exteriorul și interiorul bisericii. Zidul dinspre cazarma postului de pompieri urma să fie refăcut din temelii, prin folosirea de materiale noi sau îmbunătățirea celor deja existente, fiind prevăzut din 2 în 2 metri cu barbacane de piatră pentru scurgerea apelor pluviale sau provenite din infiltrații. Prin urmare lucrarea de acum întrecea cu mult, prin seriozitate, încropeala anterioară la care s-a recurs din lipsă de fonduri. Arhitectul mai propunea ca, din perspectiva punerii în practică a scopurilor educative ale comitetului prezidat de deputatul Necșești, în biserică să fie organizat un muzeu cu “obiecte bisericești și stampe în legătură cu începuturile Bucureștilor.” Numai că și această inițiativă a căzut în desuetudine, din pricina lipsei de fonduri. Faptul este dovedit de o adresă a arhitectului Costescu datată 25 martie, prin care acesta propune mutarea unității de pompieri din vecinătatea mamelonului pe care se ridică biserica Bucur, pentru ca acesta să fie completat în deplină siguranță, costurile refacerii zidului să fie reduse la jumătate iar biserica, în cele din urmă, să poată fi pusă în valoare prin amenajarea unui parc pe locul fostei cazărmi. Primăria însă nu aprobă acest adevărat plan de sistematizare. Din vara anului 1938 biserica se află în atenția Asociației Creștine Ortodoxe “Patriarhul Miron”, care căuta un sediu spiritual menit a fi utilizat în paralel cu sediul laic din strada Sfinții Apostoli nr. 40. Patriarhul îi acordă Asociației care purta numele său biserica, redată cultului la 24 iunie 1938 cu mare fast, în urma unor reparații superficiale, datorate lipsei acute de fonduri a Asociației. Printre invitații la

29. Ibid., ff. 30.

eveniment s-a aflat și ierarhul Veniamin Pocitan, care în lucrarea sa constată starea jalnică în care se găsea biserica. La 21 octombrie Asociația cere oficial Comisiei să îi predea biserica – printr-un delegat, cu proces-verbal de predare/primire și inventarul-anexă. Micul ceremonial e consemnat a avea loc la 9 noiembrie, ora 10 dimineața. Urmarea afacerii era că Asociația dispune de un sediu spiritual iar Comisia scapă de o grijă de ordin financiar. La 10 noiembrie 1940 marele cutremur avariază și biserica lui Bucur, al cărei zid de susținere dinspre sud va amenința iar să cadă peste sediul pompierilor militari. Șeful de atunci al unității propune dărâmarea zidului spre a nu-i fi striviți subordonații, și astfel se reia ciclul avatarurilor unui monument interesant pentru istoria Bucureștilor, lăsat însă de nepăsarea umană în paragină.

Bibliografie

Lucrări generale

1. Paul Cernovodeanu, “Legenda”, în “Magazin Istoric”, nr. festiv cu ocazia “Lunii Bucureștilor”, București, iunie 1999.
2. Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghineva, Dan D. Ionescu, Petre Iliescu, C. Luminea, Minerva Georgescu, “Atlas Ghid: Istoria și arhitectura lăcașurilor de cult din București”, vol. II.
3. Emanoil Haği Mosco, “București. Amintirile unui oraș”, Ed. Fundației Culturale Române, București.
4. Cezar Bolliac, “Mănăstirile din România”, București, 1862.
5. C. Săndulescu-Verna, “Biserica Radu Vodă din București”, București, 1930.
6. Constantin ST. Bilciurescu, Capul Biuroului Cultelor din Ministerul Instrucțiunii Publice, “Mănăstirile și bisericile din România (cu mici istorioare și gravuri)”, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1890.
7. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, “Istoria Românilor”, p. a III-a.

Lucrări speciale

1. † Veniamin Pocitan Ploșteanu, “Biserica Bucur din Capitală. Cu prilejul redeschiderii și sfințirii ei. 24 iunie 1938.” București, 1939.
2. Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghineva, Dan D. Ionescu, Petre Iliescu, C. Luminea, Minerva Georgescu, “Atlas Ghid: Istoria și arhitectura lăcașurilor de cult din București”, vol. II. , Cap. “Biserica Sfinții Atanasie și Chiril”.
3. Alexandru Pelimon, “Bukur. Istoria fundării Bukureștilor.”, București, 1858.

Documente

1. Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, Subsecretariatul de Stat al Comisiunii monumentelor istorice Anul 1943, Mapa Nr. 23, Fascicula Nr. 199. Documente privitoare la evoluția bisericii lui Bucur în perioada 1913-1951.

SUMMARY

“Bucur’s” Church is situated on a small fortified hill near the Radu Voda Monastery. The legend of the church goes that it was founded by a shepherd, Bucur, who, according to the same legend, was the founder of Bucharest. Many authors think this legend is true, so the church was considered the oldest in Bucharest. Yet, lately it was discovered that the church is, in fact, the chapel of the Radu Voda Monastery. This fact did not diminish its value; it just puts a new light on the historical truth. The church was the object of many restoring projects, most of them never put on end, from 1913 to 1940. The authority never cared about the fate of a valuable monument of our patrimony, although it should have been their direct concern. (D.C.)